

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Druk: Drukkerij „Steenbergen”, Slotlaan 220, Zeist

Eén boodschap in vier „talen”

(LUCAS 2 : 1-15)

1. Ende het geschiedde in die selve dagen datter een gebodt uytgingh van den keyser Augusto / dat de geheele werelt beschreven soude worden.

2. Dese eerste beschrijvinge geschiedde als Cyrenius over Syrien Stadthouder was.

3. Ende sy gingen alle om beschreven te worden / een yegelik na sijn eygen stadt.

4. Ende Joseph gingh oock op van Galilea uyt de stadt Nazareth na Judeam / tot de stadt Davids / die Bethlehem genaemt wort / (om dat hy uyt den huuse ende geslachte Davids was).

5. Om beschreven te worden met Maria sijn ondertrouwt wijf / welke bevrucht was.

6. Ende het geschiedde als sy daer wareh dat de dagen vervult wierden dat sy baren soude.

7. Ende sy baerde haren eerstgeboren soon / ende wandt hem in doecken / ende leyde hem neder in de kribbe / om dat voor haerlieden geen plaetse en was in de herberge.

8. Ende daer waren herders in die selve landstrecke / haer houdende in het velt ende hielden de nachtwacht over hare kudde.

9. Ende siet een Engel des Heeren stont by haer / ende de heerlickheit des Heeren omscheense / ende sy vreesden met groote vrees.

10. Ende de Engel seyde tot haer / En vrees niet / want siet ick verkondige u groote blijdschap / die alle den volcke wesen sal.

11. [Namelick] dat u heden geboren is de Saligmaker / welke is Christus de Heere / in de stadt Davids.

12. Ende dit sal u het teecken zijn / Ghy sult het kindeken vinden in doecken gewonden ende liggende in de kribbe.

13. Ende van stonden aen was [daer] met den Engel een menighete des hemelschen heyrlegers / prijsende Godt ende seggende /

14. Eere [zy] Godt in de hoogste [hemelen,] ende vrede op aerden / in den menschen een welbehagen.

15. Ende het geschiedde / als de Engelen van haar wech gevaren waren na den hemel / dat de herders tot malkanderen seyden / Laet ons dan henen gaen tot Bethlehem / ende laet ons sien het woort dat daer geschiet is / 't welck de Heere ons heeft kondt gedaen.

2¹ Het geschiedde nu in die dagen, dat er een gebod van den keizer Augustus uitging, dat de gehele wereld beschreven zou worden. ² Deze beschrijving geschiedde voor het eerst, toen Cyrenius het bestuur over Syrië had.

³ En allen gingen heen om ingeschreven te worden een ieder naar zijn eigen stad. ⁴ En ook Jozef ging op van Galilea uit de stad Nazareth naar Judea naar de stad Davids, die Bethlehem heet, omdat hij uit het huis en geslacht van David was, ⁵ om zich te laten inschrijven met Maria, de met hem verloofde, die zwanger was.

⁶ En het geschiedde, toen zij daar waren, dat de dagen vervuld werden, dat zij baren zou, ⁷ en zij baarde haar eerstgeboren zoon, en wikkeld hem in doeken, en legde hem neder in de kribbe, omdat voor hen geen plaats was in de herberg. ⁸ En herders hielden zich in die landstreek op in het vrije veld en hielden de nachtwacht over hun kudde. ⁹ En een engel des Heeren stond opeens bij hen en de heerlijkheid des Heeren omscheen hen, en zij werden met grote vrees bevangen. ¹⁰ En de engel zeide tot hen: Weest niet bevreesd, want zie, ik verkondig u grote blijdschap, welke aan het gehele volk ten deel zal zijn:

¹¹ Heden is u de Zaligmaker geboren, Die Christus de Heere is, in de stad Davids. ¹² En dit is voor u een teken: Gij zult een kindeke vinden in doeken gewikkeld en liggende in een kribbe.

¹³ En plotseling was er met den engel een menigte van een hemels heyrleger, die God prezen en zeiden: ¹⁴ Heerlijkheid in den hoge aan God, en op aarde vrede onder (of: voor) de menschen des welbehagens. ¹⁵ En het geschiedde, toen de engelen van hen weggegaan waren naar den hemel, dat de herders tot elkander spraken: Laten wij dan heengaan naar Bethlehem en zien deze zaak, die er geschied is, welke de Heere ons heeft bekendgemaakt.

¹⁶ In die tijd kondigde keizer Augustus het besluit af een volkstelling te laten houden in de hele wereld. ¹⁷ Deze eerste volkstelling vond plaats toen Quirinius goeverneur was in Syrië. ¹⁸ Ieder een ging op weg naar de plaats waar hij vandaan kwam, om zich daar te laten inschrijven.

¹⁹ Ook Jozef: hij trok van Nazareth in Galilea naar Judea, naar de stad Bethlehem waar koning David was geboren, want hij stamde van David af. ²⁰ In Bethlehem liet hij zich inschrijven samen met Maria, zijn verloofde, die in verwachting was. ²¹ Juist toen ze in Betlehem waren, was de tijd voor de geboorte gekomen, en ²² Maria bracht een zoon ter wereld, haar eerste. Ze wikkeld hem in doeken en legde hem in een voederbak voor dieren, want in de herberg was er geen plaats voor hen.

²³ In de omgeving daar waren herders die 's nachts onder de blote hemel de wacht hielden bij hun kudden. ²⁴ Opeens stond er een engel bij hen, en de glorie van de Heer omstraalde hen. Ze werden verschrikkelijk bang, ²⁵ maar de engel zei tegen hen: „Wees niet bang! Luister, ik breng jullie groot nieuws dat het hele volk erg blij zal maken. ²⁶ Zojuist is in de stad van David voor jullie een redder geboren: Christus, de Heer.

²⁷ Hieraan kun je hem herkennen: je zult een baby vinden die gewikkeld in doeken in een voederbak ligt.”

²⁸ Plotseling was er bij de engel een grote groep andere engelen uit de hemel. Zij prezen God en zeiden: ²⁹ „Eer komt toe aan God in de hoge hemel en vrede op aarde aan de menschen die in Gods gunst staan!”

³⁰ Toen de engelen naar de hemel waren teruggekeerd, zeiden de herders tegen elkaar: „Kom! Laten we naar Betlehem gaan. De Heer heeft ons bekendgemaakt wat er gebeurd is; laten we nu eens gaan kijken.”

Uit: Korte Verklaring der Heilige Schrift met Nieuwe Vertaling. Het Evangelie naar Lucas opnieuw uit den grondtekst vertaald en verklaard door Dr S. Greijdanus², Kampen, 1955.

2 EN in daardie dae het daar 'n bevel uitgegaan van keiser Augustus dat die hele wêreld in-geskryf moes word.

2. Hierdie eerste inskrywing het plaasgevind toe Cirénius goewerneur van Sirië was.

3. En almal het gegaan om in-geskryf te word, elkeen na sy eie stad.

4. En Josef het ook opgegaan van Galiléa, uit die stad Násaret, na Judéa, na die stad van Dawid, wat Bethlehem genoem word, omdat hy uit die huis en geslag van Dawid was,

5. om hom te laat inskrywe saam met Maria, die vrou aan wie hy hom verloof het, wat swanger was.

6. En terwyl hulle daar was, is die dae vervul dat sy moes baar;

7. en sy het haar eersgebore Seun gebaar en Hom toegedraai in doeke en Hom in die krip neergelê, omdat daar vir hulle geen plek in die herberg was nie.

8. En daar was herders in dieselfde landstreek, wat in die oop veld gebly en in die nag oor hulle skape wag gehou het.

9. En meteen staan daar 'n engel van die Here by hulle, en die heerlikheid van die Here het rondom hulle geskyn en groot vrees het hulle oorweldig.

10. En die engel sê vir hulle: Moenie vrees niet, want kyk, ek bring julle 'n goeie tyding van groot blydschap wat vir die hele volk sal wees,

11. dat vir julle vandag in die stad van Dawid gebore is die Saligmaker wat Christus, die Here, is.

12. En dit is vir julle die teken: julle sal 'n Kindjie vind wat in doeke toegedraai is en wat in die krip lê.

13. En skielik was daar saam met die engel 'n menigte van die hemelse leërskare wat God prys en sê;

14. Eer aan God in die hoogste hemele en vrede op aarde, in die mense 'n welbehael

15. En toe die engele van hulle weggegaan het na die hemel, sê die herders vir mekaar: Laat ons dan na Betlehem gaan en hierdie ding sien wat gebeur het, wat die Here aan ons bekend gemaak het.

Uit: Groot Nieuws voor U. Het Nieuwe Testament in de omgangstaal. Nederlands Bijbelgenootschap/Katholieke Bijbelstichting. Amsterdam/Boxtel, 1972.

2 EN in daardie dae het daar 'n bevel uitgegaan van keiser Augustus dat die hele wêreld in-geskryf moes word.

2. Hierdie eerste inskrywing het plaasgevind toe Cirénius goewerneur van Sirië was.

3. En almal het gegaan om in-geskryf te word, elkeen na sy eie stad.

4. En Josef het ook opgegaan van Galiléa, uit die stad Násaret, na Judéa, na die stad van Dawid, wat Bethlehem genoem word, omdat hy uit die huis en geslag van Dawid was,

5. om hom te laat inskrywe saam met Maria, die vrou aan wie hy hom verloof het, wat swanger was.

6. En terwyl hulle daar was, is die dae vervul dat sy moes baar;

7. en sy het haar eersgebore Seun gebaar en Hom toegedraai in doeke en Hom in die krip neergelê, omdat daar vir hulle geen plek in die herberg was nie.

8. En daar was herders in dieselfde landstreek, wat in die oop veld gebly en in die nag oor hulle skape wag gehou het.

9. En meteen staan daar 'n engel van die Here by hulle, en die heerlikheid van die Here het rondom hulle geskyn en groot vrees het hulle oorweldig.

10. En die engel sê vir hulle: Moenie vrees niet, want kyk, ek bring julle 'n goeie tyding van groot blydschap wat vir die hele volk sal wees,

11. dat vir julle vandag in die stad van Dawid gebore is die Saligmaker wat Christus, die Here, is.

12. En dit is vir julle die teken: julle sal 'n Kindjie vind wat in doeke toegedraai is en wat in die krip lê.

13. En skielik was daar saam met die engel 'n menigte van die hemelse leërskare wat God prys en sê;

14. Eer aan God in die hoogste hemele en vrede op aarde, in die mense 'n welbehael

15. En toe die engele van hulle weggegaan het na die hemel, sê die herders vir mekaar: Laat ons dan na Betlehem gaan en hierdie ding sien wat gebeur het, wat die Here aan ons bekend gemaak het.

Uit: Die Bybel in Afrikaans, Kaapstad 1958.

KERKELIJK Leven

Toenadering

Ons hart gaat naar u uit, aldus de synode van Hoogeveen. Het past ons niet een oordeel te geven over het hart van een synode. Wat we echter nadien hebben ondervonden van de zijde der „binnenverbandse” kerken wijst meer op harteloosheid.

Wat wij over onze kerken in hun bladen lezen is niet anders dan scherpe kritiek. Nu eens moet deze en dan weer gene het ontgelden. Bij de synode van Hattem is het anders.

Een brief van de predikanten Keizer, Stam en Verkade werd met een ernstige berisping beantwoord.

Het verzoek van de kerk van Maassluis vond geen genade bij de synode. Andere verzoeken aan de synode kregen een even botte afwijzing.

Momenteel horen we het meeste kritiek bij onze „binnenverbandse” broeders wegens het feit, dat bij ons een kerkverband zou ontbreken. Dat formele kerkverband schijnt nu wel de toetssteen te zijn, waarnaar wij worden beoordeeld en te licht bevonden.

Bij sommigen van hen schijnt echter weer een klein beetje vertrouwen te komen, omdat het concept van de nieuwe kerkorde hen niet tegenvalt.

Prof. Douma schrijft in verband hiermee in „De Reformatie”, dat er een mogelijkheid tot nieuw contact is tussen binnen en buitenverband mits de conceptkerkorde tot gelding komt.

Hij twijfelt daar echter aan, want hij ziet niet hoe mensen als ds. v. d. Berg en ds. Janssen hun handtekening onder een dergelijk concept kunnen zetten.

Ds. De Wolff laat in de „Enschedeese kerkbode” eenzelfde geluid horen. Hij signaleert, dat er bij ons zijn, die vrijheid willen en binding verwerpen. Daar zijn echter ook meer bezadigden. Dat zijn dan o.m. de opstellers van deze concept nieuwe kerkorde.

Momenteel is er, aldus ds. De Wolff, bij ons nog een chaotische toestand. Deze laatste constatering komt wat vreemd over, wanneer je, na jarenlang in een soort kerkelijke jungle geleefd te hebben, weer enkel jaren een rustig, geordend kerkelijk leven hebt meegemaakt.

Een gevolg van die ongebondenheid bij ons is, zo meent ds. De Wolff, dat men het niet eens kon worden over de opleiding van toekomstige predikanten aan één opleidingsinstituut.

Het is even opvallend als troostvol, dat ds. De Wolff geen ander gevolg van onze vrijheidszucht heeft te melden, dan die kwesie van de opleiding.

Het bleek inderdaad op de kerkvergadering in Apeldoorn, dat hierover in de kerken verschillende opvattingen leven.

Sommigen zijn voorstanders van de opleiding van de chr. geref. kerken in Apeldoorn. Anderen willen de studenten vrijlaten. Weer anderen prefereren een eigen opleiding.

Indien er geen eigen opleiding komt, hoe zal dan de begeleiding van de studenten zijn?

Geen wonder, dat hierover niet gelijk gedacht wordt. He zijn geen eenvoudige vragen. Het is bovendien een volkomen nieuwe situatie, waarin een beslissing niet eenvoudig is.

Maar stel nu eens, dat de kerken in Apeldoorn in synode bijeen waren geweest. Waren ze er dan uitgekomen? Misschien zou het mogelijk geweest zijn, dat dan een meerderheid een minderheid overstemd had.

Maar dat zou in dit stadium juist helemaal mis zijn geweest. Nu hebben de kerken de mogelijkheid gekregen zich op dit vraagstuk weer rustig te bezinnen (en veel kerken hebben hierin een positieve bijdrage geleverd).

Als voor een zaak als deze een synode stante pede orde op zaken had moeten stellen, dan hebben zij, die huiverig zijn voor een synode, nog gelijk ook.

Een zaak als de opleiding moet niet door overstemming beslist worden.

Het besluit van de kerkvergadering in Apeldoorn was meer naar het schriftuurlijk kerkrecht dan besluiten van synodes, die met krappe meerderheid werden doorgedrukt. In het laatste geval handelt men in strijd met de beginselen van het gereformeerde kerkrecht. Het is juist de niet ongerechtvaardigde vrees van velen, dat we weer synodes krijgen, die met behulp van de helft plus één allerlei belangrijke zaken doordrijven.

Persoonlijk meen ik, dat in de toekomst een samenkomen van de kerken in synode een goede zaak is. Maar dan moet dat een echte vergadering van kerken zijn, die op kerkelijke wijze met inachtneming van de gemaakte afspraken haar taak verricht.

Prof. Douma acht op dit moment het toesteken van een hand niet zinvol. Daarin heeft hij m.i., maar dan op andere gronden als hij noemt, gelijk. Het lijkt me onwaarschijnlijk, dat er bij ons zijn, die terug willen naar de chaos en de ellende, waarin wij leefden, voordat we uitgedreven werden.

Prof. Douma en anderen kunnen echter van hun kant wel wat doen om een reële toenadering van binnen en buitenverband te bevorderen, nl. door er voor te zorgen, dat de „binnenverbanders” weer eens werkelijk gaan leven naar hun eigen kerkelijk akkoord, dat ze met de mond wel prijzen, maar met de daad telkens weer schenden.

Voor enkele jaren heb ik eens een serie schendingen van het kerkelijk akkoord opgesomd. Prof. Douma kon dit in „Herinnering en verwachting” niet weerleggen.

Sindsdien zijn echter door kerkeraden, classes en synodes weer al van handelingen in strijd met de K.O. gepleegd.

Opbouw van 8 dec. gaf een overzicht van hetgeen men de kerk van Maassluis heeft aangedaan. Desgewenst ben ik bereid prof. Douma een nieuwe lijst te geven. Hij zal echter zelf ook wel weten wat er gebeurd is.

En dit zijn niet maar incidentele overtredingen, dit is een stelselmatig miskennen van het gereformeerde kerkrecht.

Laat men nu eens serieus naar de D.K.O. gaan leven en terugkomen op wat men kerkrechtelijk misdeed. Wat zouden we dan een eind verder zijn.

En wat onze kerken betreft.

Het is niet verstandig op dit moment te gaan schrijven over de conceptkerkorde. De kerken zijn thans bezig zich daarover te bezinnen. Daar hebben ze geen artikelen in de pers voor nodig.

Laten we als kerken echter wel rustig naar elkaar luisteren, en ook oppassen voor overdrijving naar welke kant ook.

Het is waar, dat de organisatie niet het een en het al is.

Het is evenzeer waar, dat bij een groot aantal kerken de classicale verbanden normaal functioneren en in N. Holland ook de part. synode. Het valt bovendien niet te ontkennen, dat in die kerken, waar men niet geregeld in klassikaal verband samenkomt, toch zo nodig contact met de zusterkerken wordt opgenomen. De chaos, die ds. De Wolff signaleert, is er bepaald niet.

Een akelige noot in de artikelen zowel van prof. Douma als ds. De Wolff is, dat zij ons in groepen willen indelen. Er zijn bij ons vrije vogels en meer ordelijken.

Op de synode van Hattem werd eenzelfde geluid gehoord. Gesteld werd, dat er bij ons grote differentiatie is en dat er mensen bij ons zijn, die niet bij ons horen.

Je zou haast de ondeugende vraag stellen, hoe het bij hen staat. Behoren mensen als de predikanten Keizer, Stam, Verkade, v. Tongeren om maar niet meer te noemen wel bij „binnenverband”?

Op de synode werd gezegd, dat de brs. en zrs., die eigenlijk niet bij ons behoren geholpen moesten worden.

Het heeft er in elk geval de schijn van, dat men proberen wil een smaldeel van onze kerken los te maken. Ook in dit opzicht bewandelt men blijkbaar beproefde synodepaden. Na de vrijmaking hebben de synogereformeerden hetzelfde geprobeerd.

Onze binnenverbandse broeders vergissen zich. Wat voor vreemde vogels wij ook mogen zijn ds. Janssen, ds. v. d. Berg, ds. Vonk, ds. Telders, ds. Visee en noemt u ze maar op, ze horen allemaal bij elkaar. Daar is bij ons differentiatie. Onze kerken hebben, gelukkig niet de pretentie een club van gelijkgezinden te zijn.

Ook al denken we over het kerkverband niet allemaal gelijk, tenslotte is er een sterker band, dan het formele kerkverband, dat ons tesamen bindt.

J. MEULINK

„Kerk” en „Wereld”

Er is in de ontwikkeling van het kerkelijke leven en het denken daarover in de laatste tien jaren een opmerkelijke verandering ingetreden die ten volle onze aandacht verdient.

Het beste kan men die in het vizier krijgen als men haar ziet in historisch perspectief. Het is namelijk een verandering die zich voltrokken heeft ten aanzien van de verhouding van de „kerk” tot de „wereld”.

Ik wil daarover een paar opmerkingen maken.

* * *

Gedurende veel eeuwen was het probleem van de verhouding tussen „kerk” en „wereld” eenvoudig. Ja, in feite bestond het niet. West-Europa was „christelijk” en alle West-Europeërs waren lid van de „kerk”. Natuurlijk waren er altijd wel lieden die van de „kerk” niets wilden weten, die kettters, agnostici of atheïsten waren. Maar zij vormden een zeer kleine minderheid. En ze waren ook de paria's. Ze mochten blij zijn als ze niet vervolgd of gediscrimineerd werden.

De „wereld” — dat was in die tijden de wereld van de „wilde” heidenen en mohammedanen. Die waren op zijn best „voorwerpen” van de zending, het apostolaat. Daarmee hielden zich later vooral individuele christenen bezig, die zich daarvoor verenigden in zendingsgenootschappen.

Deze hebben toen het werk gedaan dat de kerken, globaal genomen, hadden verwaarloosd. En — laten we dat nooit vergeten — de zendingen die daardoor werden uitgezonden waren vaak toonbeelden van onvoorstelbaar grote toewijding en rotsvast geloof. Er zijn door hen wonderen verricht.

Omdat de „wereld” zo ver van de „kerk” was verwijderd richtte de activiteit van de „kerk” — in haar leden, ambtsdragers, vergaderingen — zich vooral op zichzelf. Ze was in zichzelf gekeerd. Ze was een **introvert** instituut geworden. Waarbij dan de aandacht bovendien vooral gericht werd op de individuele gelovige en zijn geestelijke noden.

In de tijden vlak vóór de oorlog en vooral daarna veranderde de situatie, kerkelijke leidslieden, en vervolgens ook min of meer de „kerk” zelf, kregen er oog voor dat de „wereld”, het „heidendom” vlak bij was. Dat men er midden in leefde. Men ontdekte vlak bij huis een konsekwent niet-christelijk, vaak zelfs een anti-christelijk leven. Men had niet maar te doen met een veraf maar vooral met een nabij heidendom.

* * *

Een reactie op deze ontdekking was de roep dat de „kerk” zich bewust moest worden dat ze dag in dag uit midden in de „wereld” leefde! En dat ze zich nu met alle kracht, en vóór alles, op die wereld moest richten. Ze moest een kerk-voor-de-wereld zijn! Ze moest haar introverte houding laten varen en voluit en **extraverte** „kerk” worden. Een gemeenschap die niet meer op zichzelf en vóór zichzelf leefde, maar zich restloos verloor in haar toewijding aan en zorg voor de „wereld”. De „kerk” moest in „getuigenis”, „dienst” en „solidariteit” midden in de wereld staan.

Prof. Van Ruler predikte dat het „apostolaat” niet slechts een „functie” van de kerk maar haar „wezen” is. Onder zijn invloed werd in de kerkorde van de Ned. Herv. Kerk zelfs aan het apostolaat bóven het belijden prioriteit verleend. En prof. Hoekendijk ging nóg verder. Buiten het apostolaat, zo leerde hij, heeft de kerk geen enkele zelfstandige betekenis. De kerk is niet meer dan een **funkie van het apostolaat**, een voertuig van het Rijk Gods ten dienste van de wereld in alle sectoren van het leven.

* * *

In de laatste tien jaren is er evenwel bij velen een duidelijke verandering van inzicht gegroeid.

Men is zich bewust geworden dat leuzen als het „overall getuige zijn, in het werk, het gezin, de ontspanning”; het in „solidariteit” en in „dienst” midden in de wereld staan” van de „kerk” wel makkelijk kunnen worden aangeheven, maar dat ze heel gauw loze kreten worden, waaraan geen werkelijkheid beantwoordt. En — dat wát er aan waars in school simpelweg de roeping van iedere gelovige is!

Men kreeg er bovendien oog voor dat van dat apostolaat in werkelijkheid maar bitter weinig terecht kwam. Er werden hier en daar enkele „kerkelijke werkers” in de wereld gedropt, maar van een grootscheepse kerkelijke apostolaire activiteit was geen sprake. En de „wereld” lette nauwelijks op de goed bedoelde, maar meestal wat stuntelige apostolaire poginkjes die af en toe door de „kerk” werden ondernomen.

„Als wat de „kerk” zei in haar kraam goed

H. LANGERAK — UTRECHT

Kerstfeest 1972

Met dichters op pad

Laten we eerst op weg gaan naar Bethlehem.

*De weg, die loopt naar Bethlehem,
is hier niet ver vandaan;
En slechts de kindren vinden hem,
en wie als kinderen gaan.*

Daar horen we van Maria, een heel jonge vrouw, die van een engel een blijde boodschap vernam.

*Maria, kleine vrouw uit Nazareth,
heeft niet de engelenboodschap je ontzet?
Ben je niet bang voor 't heimelijk gepraat?
En vrees je niet dat Jozef je verlaat,
omdat je ontrouw duidelijk voor hem blijkt?
En weet je niet dat iedereen straks kijkt
als je gaat water putten bij de bron?
Zou je niet willen vluchten, als je kon?
Vrees niet Maria, veilig is je lot:
Want grote vrouw, jij vond gena bij God.*

En we horen van herders 's avonds in 't veld.

*Rondom hen werd de wereld wit.
God strooit zijn engelen neer als rijm.
En aarzlend nam hun hart bezit
van 't simpele geheim.*

*De nacht stond donker om hen heen,
toen zei er één met schorre stem,
en allen rezen: 'k Hoor geweest!
en ging naar Bethlehem.*

*Zij vonden Jozef tranenblind,
Maria afgemat van smart.*

Die herders, ze vonden Maria en ook Jozef. Jozef wiens meisje een Kind heeft ontvangen en die haar niet heeft verlaten.

*Ik vind hem zo groot in zijn needrigheid,
'k Wou dat ik ook zo was: woordloos bereid*

*Om alles te doen, wat mijn God van mij wil;
Maar ik draai steeds om mijn eigen spil.*

*Daarom sta'k bij Jozef heel stil in de stal
Totdat het Kind ook mij zegenen zal.*

Ja het Kind is geboren, de Zoon van God.

*Zó lief had God de wereld, dat Hij Zijn eigen Zoon
Gegeven heeft voor zondaars, in ruil voor haat en hoon.*

*Zó lief had God de wereld, dat wie in Hem gelooft
Voor eeuwig en voor altijd Gods vrijspraak is beloofd.*

*Zo lief had God de wereld, dat Hij Zijn heerlijk licht
met grote stralen bundels op onze harten richt.
En ied're dag ontvangt ge van God een schone lei;
Zó lief heeft Hij de wereld . . . ja, ú en óns en mij.*

te pas komt gebruikte de „wereld” dat graag. Men denke maar eens wat ze deed met de „boodschap” van de „kerk” over de deconfessionalisering van de politieke partijen en de „algemeenheid” van school en maatschappelijk werk. Maar de „kerk” zelf liet de wereld siberisch. Werfkracht naar de kant van de wereld openbaarde de kerk niet in het minst. Integendeel, het aantal onkerkelijken nam en neemt van jaar tot jaar toe. De kerken worden steeds leger.

De „wereld” kijkt naar het kerkelijk bedrijf van prediking, catechese enz. op zijn best meewarig-onverschillig. Ook naar haar diakonale en apostolaire uitvallen! Die worden soms zelfs gehoord! In „Vrij Nederland” schreef Piet Grijs b.v. over de aktie „Kom over de brug”: „Ze gaan met het geld dat ze nu eenmaal hebben, omdat ze toevallig uit een rijk werelddeel komen, de mensen dwingen om de bijbel te lezen, om zich aan te kleden, om psalmen te zingen, om de Paus van Rome centjes te sturen, om zich schuldig te maken over een onbegrijpelijke erfzonde, om zich water over de kop te laten gooien.” En Lambert van Gelder oordeelde in „De Bazuin” dat dergelijke akties geen enkel definitief soelaas bieden voor de wereld, omdat daardoor de zaken niet fundamenteel genoeg worden aangepakt. Alleen diepgaande sociale omwentelingen, revoluties, kunnen uitkomst bieden aan de „derde wereld”.

Als er van de kant van de „wereld” nog eens een goed woordje over de „kerk” valt, is dat niet meer dan de neutrale of meelijdende constatering dat de „kerk” soms ook nog wel eens een beetje met haar tijd meegaat, dat ze toch niet meer zo conservatief is als vroeger, en dat ze eindelijk ook eens gaat zeggen — zij het nog wat onbeholpen — wat de „wereld” b.v. door Karl Marx, reeds lang vóór haar heeft gezegd.

* * *

In de laatste jaren is nu bij velen toch successief een andere visie op de kerk aan het groeien. Ondanks een spectaculaire ontwikkeling in andere richting zoals die in de activiteiten van de Wereldraad van Kerken te constateren valt.

Dat is vooral ook te danken aan een diepere studie van wat het Nieuwe Testament over de kerk zegt. Speciaal van wat Paulus daarover schrijft.

Wat men in het Nieuwe Testament over de kerk leest, dat werd duidelijk, is totaal anders dan de funktionele opvatting van de kerk zoals die b.v. door Hoekendijk werd gepropageerd. Het klopt ook niet met de idee van een introverte kerk maar evenmin met die van een extraverte. Er wordt namelijk in het Nieuwe Testament vooral over de kerk gesproken als het **lichaam van Christus**. En in verband daarmee over een „groei” en een „opbouw” van de gemeente. We horen voorts in verband daarmee spreken van „volheid”, van „alle machten” en van de strijd daartegen. En de kerk wordt ons getoond in het perspectief van het „al” of van „alle dingen”. De kerk wordt voorts ook genoemd „de volheid van Christus Die het al in elk opzicht vervult. (Ef. 1:23).

Jezus Christus, zo wordt ons gepredikt, is hier op aarde in zijn lichaam, — in zijn aards bestaan, in zijn menselijkheid, — gestorven, begraven, opgewekt en in en door zijn hemelvaart verheerlijkt. Maar, zo vernemen we daarbij, dat geschiedde gehéél en alléén ten behoeve van de zijnen, van zijn gemeente of kerk. Door doop en geloof worden nu de zijnen in Hem inge-lijfd inge-lichaamd. En daardoor zijn ze met Hem mee gestorven, mee begraven, mee opgewekt, mee in de hemel gezet, mee verheerlijkt. Op deze wijze zijn zij het lichaam van Christus geworden, het „corpus Christi”. Prof. Berkhof schreef met het

oog op deze stand van zaken eens dat de kerk daarom noch intro- noch extra- maar **supravert** is. De kerk is „naar boven” gericht. Haar wordt toegeroepen „sursum corda, de harten omhoog!” En zij antwoordt: „wij hebben ze bij de Heer.”

Wij, de kerk, hebben door deze unieke gemeenschap — Calvijn noemt die de unio mystica, de mystieke unie — ook deel aan de **overwinning** van Christus over de geestelijke boosheden in de lucht, de satanische machten die in de wereld opereren. Die manifesteerden zich vroeger in de gestalte van, vaak bizarre en weerzinwekkende, afgoderijen. Nu treden die vooral op ons toe in de gedaante van geld, macht, eer, genot, mode, status, welvaart, weelde, sex, angst voor de toekomst, walging van dit leven en van alle andere dingen en verschijnselen in deze wereld waardoor de mensen worden beheerst, waaraan zich zelfs heel vaak verslaven.

Al deze machten heeft Christus overwonnen Maar — en daarvan moeten we diep doordrongen zijn — Christus wil zijn overwinning op deze machten ook uitwerken, ook zien dóórwerken in de zijnen. Op deze doorwerking van de door Hem bevochten overwinning op alle machten heeft Christus vooral het oog als Hij spreekt over de „groei” en de „opbouw” van zijn gemeente.

* * *

De overwinning van Christus over alle machten houdt in zijn heerschappij over **heel de kosmos**.

Jezus Christus heeft, nadat hij de verzoening van de mensheid met God tot stand gebracht en daardoor ook de werken van Satan verbroken had, van zijn Vader **alle macht** — alle mandaat, alle regeringsbevoegdheid — ontvangen in hemel en op aarde. Hij is nu Heer der heren en Koning der koningen. Dat koninkrijk, die koninklijke heerschappij van Hem, is onaantastbaar. Na Golgotha en de Paasmorgen is er voor de duivel en zijn demonische machten die in en door middel de mensenwereld opereren een voor eeuwig „te laat”. Alle pogingen om de macht van Christus in de machten van deze wereld in te kapselen, ze daarmee gelijk te schakelen of ze buiten spel te zetten zijn tevergeefs. Allen die dat trachten te proberen vissen altijd achter het net.

De koninklijke heerschappij van Christus is naar haar diepste wezen voorts een **genadeheerschappij**. Zij betekent dat Hij gekomen is om daarmee de wereld te behouden. Hij verklaart nadrukkelijk: Ik ben niet gekomen om de wereld te veroordelen maar om die te **behouden** ¹⁾. Als verhoogde Heer heeft Hij, na en door zijn kruisdood, het **recht** daaroe. Niemand heeft daarom het recht „zijn eigen gang” te gaan. Niemand heeft, anders gezegd, het recht om naar de hel te gaan.

Met het oog op dat genadekarakter van Christus' wereldheerschappij schreef Paulus dat God wil dat alle mensen behouden worden, dat de genade Gods heilbrengend verschenen is voor alle mensen. En de apostel Johannes verzekert met het oog daarop dat Christus een verzoening is voor onze zonden en niet alleen voor de onze, maar voor die van de gehele wereld. Het zedingsbevel van Christus spreekt zeker ook van de — vaak bespote — „hartstocht voor zielen” die in Hem leeft. Maar bovenal van zijn **heerschappij** over de zielen. Zijn discipelen krijgen daarin immers de opdracht de volkeren, alle volkeren „met volmacht”

¹⁾ Calvijn verzekert herhaaldelijk dat Christus' verlossingsarbeid zijn *proprium officium* (zijn eigenlijke ambt) is, het *propius finis* (het eigenlijke doel) van zijn komst in de wereld. Het oordeel dat Christus over de wereld zal uitspreken is daarbij vergeleken *aliquid accidentale* of *aliquid adventitium* (iets toevalligs of bijkomstigs).

te leren dat zij zullen onderhouden alles wat Hij geboden heeft.

* * *

Maar er is in deze wereld ook het raadsel dat de mensen zich aan deze genadeheerschappij van Christus onttrekken. Zij kunnen die nooit bréken maar zij kunnen er wel aan ontsnappen. Er is immers de huiveringwekkende mogelijkheid dat ze Christus en zijn genade verachten; dat ze Gods raad tegen zich verwerpen; dat zij de Geest wederstaan, dat zij Christus opnieuw kruisigen. Zelfs bestaat het dat er mensen zijn die de Zoon van God met voeten vertreden, het bloed van het verbond waardoor zij geheiligd waren onrein achten en de Geest der genade smaden.

In dit raadselachtig gebeuren van het verachten van Christus en het in Hem geschonken heil hebben we ook steeds te doen met het werk van Satan. Hij is wel beslissend verslagen door Christus' kruis en opstanding maar hij heeft krachtens Gods ondoorgrondelijke raad nog een ontstellend grote en verschrikkelijke macht. Het wordt ons op de ziel gebonden dat hij onder de mensen rondgaat als een briesende leeuw zoekende wie hij zal mogen verslinden en dat hij vervuld is van laaiende woede omdat hem, voordat hij voor eeuwig gebonden wordt, nog maar een korte tijd word gund. Het zal bovendien ten gevolge van dit fanatieke onheilswerk van Satan en van allen die door hem bewust of onbewust worden gemanipuleerd in deze wereld seeds donkerder worden. Eenmaal zal daarin zelfs het „geheimenis der ongerechtigheid”, de laatste en meest verschrikkelijke explosie van de goddeloosheid worden geopenbaard. En Paulus verzekert daarvan dat de aanvragen daarvan reeds nu operatief zijn.

Deze actieve macht van Satan geeft ons evenwel geen recht van een „rijk van Satan” te spreken. Met allen die in zijn greep zijn en zich aan zijn demonisch streven dienstbaar maken vormt hij niet meer dan een bende rebellen, een bende guerilla's in de kosmos, die rechtens het rijksgebied van Jezus Christus is. Satan opereert in de wereld als een opstandeling, als een door Christus' kruis en opstanding ontrecte. Jezus Christus is naar goddelijk recht koning, soeverein over de kosmos. En zijn koningsheerschappij — ik zeg het nóg eens — is onaantastbaar en definitief. Onze Heer, die sinds Pasen onze koning is, is thans bezig, nadat Hij zijn grote vijand beslissend verslagen heeft zijn rijksgebied te zuiveren van de weerstandsnesten der opstandelingen, totdat heel de kosmos ook **feitelijk** onder zijn gezegend en zegenend genaderegiment zal gekomen zijn, opdat dan God alles zal kunnen zijn in allen.

* * *

Maar er is Gode zij dank toch ook een „plaats” in de wereld waarin de genadeheerschappij van Jezus Christus echt wordt gekend en erkend. Dat is zijn „lichaam” — zijn „gemeente”, zijn „kerk”. Dat is de vergadering waarin door de kracht van Gods genade Christus' genadeheerschappij wordt geëffectueerd ter zaligheid. De kerk is „voorlopig” nog de enige plaats waarin de mensen door de onoverwinnelijke werking van Gods Geest en woord zich bewust en actief aan Christus genadeheerschappij onderwerpen. In de kerk komt het tot de gehoorzaamheid des geloofs. En, zoals Calvijn het zei: *Omnis religio ex obedientia nascitur* — alle religie wordt uit geloofsgehoorzaamheid geboren.

Prof. Berkhof noemde de kerk vanuit dit gezichtspunt eens de „proefpolder” van de komend „normale” — dat is: geheel aan de goddelijke normen beantwoorde — wereld.

VIERHOUTEN — D. W. L. MILO

Onze predikanten

vrijgestelde ambtsdragers

De Leviëten, die tot zangers of speellieden, tot richters of ordebewaarders waren geroepen, werden vrijgesteld van alle arbeid. Want van de morgen tot de avond was het hun taak, bezig te zijn met de dienst des Heeren. Zij mochten zonder zorg leven van de vrijwillige offers en van de tienden. Niemand misgunde het hun dat zij „niet werkten”. Want ook zij werkten, tenminste als arbeiden en werken hetzelfde mogen heten. Met wat cijferwerk kan zelfs bewezen worden, dat deze vrijgestelden het dubbele hadden van wat een boer aan inkomen ontving.

Ook in het nieuwe testament wordt vastgesteld, dat zij die het evangelie bedienen van dat evangelie mogen leven. Op een andere plaats: dat de arbeider zijn loon waard is. Dat zegt Paulus, die er overigens prat op ging, dat hij de meeste gemeenten niet tot enige financiële last is geweest — maar door eigen handen in zijn onderhoud voorzorg. Hij leidde wat je noemt een dubbel leven: werkte hard (voor zijn brood) en arbeide nog harder (om het evangelie te preken). Als bijkomstigheid kwamen dan zijn reizen, die tienduizenden kilometers besloegen. Als bijkomstigheid kwamen ook zijn beproevingen, geselingen, gevangenis, verraad, laster, stening, bedreigingen. Maar Paulus noemde al die bijkomstigheden ab-normaal; normaal noemde hij het, wanneer zij die het evangelie bedienen daarvan zonder zorg kunnen eten.

Wanneer wij vandaag deze regel in het geheugen roepen ten aanzien van onze predikanten, is dat niet om opnieuw het pleit te voeren voor een rechtvaardige bezoldiging en pensioenvoorziening, welke in overeenstemming zijn met de academische opleiding en het sociale niveau van een predikant. Vandaag zouden wij de term „zonder zorg” uit de model-beroepingsbrief eens in herinnering willen brengen. Vandaag zouden wij de arbeid van een predikant wel eens willen vergelijken met de hoeveelheid arbeid die anderen, van gelijke wetenschappelijke opleiding en vergelijkbaar maatschappelijk niveau, verrichten voor hun loon.

Vergelijkbare grootheden zijn bijvoorbeeld ingenieurs, juristen en economen. Voorzover die in loondienst zijn, van de overheid of van een onderneming, werken zij vijf dagen per week en hebben 2 dagen vrij. Voor het bijhouden van hun vakstudie en om de belangen van hun groep te behartigen komen daar wellicht enkele avonden bij. Voorzover ze niet in loondienst, maar in een vrij beroep werken, zullen ze vermoedelijk op meer dan 48 uur komen — wellicht zelfs op 60 uur. Geven ze bovendien nog een avond voor kerkeraad, huisbezoek of evangelisatie, dan spreken we al van een welbesteed leven, wanneer het zo ver is dat we een oordeel uitspreken.

Wilt u dat eens met een predikant vergelijken? In feite wordt hij geacht zeven dagen per week te werken, eenvoudig omdat er niet meer dagen in een week gaan. Als hij op maandagmorgen een slippertje maakt naar

een collega om even uit te spannen, wordt dat bij ontdekking maar zo zo gevonden. Dat werken kan bovendien zonder onderbreking gaan van de morgen tot de late avond. Er zijn predikanten, en geen uitzonderingen, die alle avonden van de week bezet zijn met catechisatie, kerkeraad, bijbelkring, evangelisatie en spreekuur. Daarboven komen de huis- en ziekenbezoeken. Probeert u maar eens een jaartje de preekvoorziening in een vacante gemeente te regelen: dan ziet u hoe moeilijk u een predikant te pakken krijgt. Nu ja — op etenstijd; maar wilt u dan nog storen?

Als hoofdpunt op elk weekprogramma staat de studie voor twee nieuwe preken. Dan komen de vakliteratuur, de politiek, het economisch gebeuren, de sociale ontwikkeling. En als extra: de contacten met andersdenkenden en buitenkerkelijken — al ware het maar om niet helemaal dood te lopen in een vrijgemaakt gereformeerde reïncultuur. De wereldgrenzen zijn toch wijder dan onze kerkgrenzen, nietwaar?

U moet me geloven, dat daar predikanten $7 \times 12 = 84$ uur per week in touw kunnen zijn. Deels is dat routinewerk, deels pioniersarbeid; deels opbouwend, deels slopend, deels opnemend, deels afgevend, deels animerend, deels met arbeidsvreugde — deels als verdammte Pflicht. Ook een predikant is maar een mens, met ups en downs, die lelijk geknakt kan worden door een matineuze tegenslag — of ook blij bemoeid met een enkel woordje van waardering. Mits het eerlijk gemeend is. Ook hij kan bij tijden in Gods kracht over muren springen; ook hij kan als Elia kermen: laat het nu maar genoeg zijn, ik ben niet beter dan die anderen.

Een oude predikant zei me pas: „we zijn allemaal zo snel met onze critiek en zo traag met onze waardering. Ik heb er daarom een gewoonte van gemaakt, een collega die goed gepreikt heeft daarvoor te danken”. Een goede gewoonte, lijkt me; die nagevolgd mag worden zonder betaling van auteursrechten.

U merkt het al: „zonder zorg” kan een predikant moeilijk van het evangelie leven. Voor ons geldt, wat we vroeger van de vrijzinnigen zeiden: de godsdienst is onze goedkoopste hobby. De door C. Rijnsdorp vastgelegde wet: dat in ons kerkelijk leven veel te veel werk op veel te weinig schouders wordt gelegd, geldt in hevige mate ten aanzien van onze predikanten. En waarom eigenlijk?

Laat me trachten hier een antwoord op te geven. Omdat wij, in navolging van onze vroege voorouders die nog heidenen waren, alles wat tot het koninkrijk Gods behoort tot het monopolie van de priesterstand rekenen. Dat wil zeggen: dat wij onszelf nog altijd onbekwaam tot enig goeds achten, ongeschikt om geestelijke vruchten voort te brengen.

Een ziekenbezoek is pas goed, als de predikant het brengt. Een 25-jarige bruiloft, om van hogere cijfers maar te zwijgen, is mislukt wanneer dominé-zelf niet even is aangeweest; althans op het platteland. Catechisatie door een ouderling — onmogelijk nietwaar? Huisbezoek en evangelisatie door gewone ambtsdragers — laat staan door gemene lieden — wat bezielt u? De predikant een (halve) vrije zondag en een ouderling of gemeentelid op de kansel — daarvoor moet je toch in de dubieuze randkerken zijn! Geen wonder dat ziekbedden, geboorten, operaties en sterfgevallen „begeleid” moeten worden door de vrijgestelde zieleherder. En hoe meer wij staan op deze pastorale bijstand, hoe meer wij ons onder rabbinaal toezicht stellen — des te eerder kan de functie van de predikant ter ziele zijn.

Er zijn zelfs heel verstandige predikanten onder ons, die er voor uit komen dat zij het volledige predikantschap als een aflopende zaak beschouwen. De vrijgemaakte kerken buiten het verband kunnen de illustratie leveren. De onderstaande gegevens zijn ongeveer een jaar geleden opgemaakt.

Ongeveer een derde van onze kerken is vacant. We hebben ruim 20 kerken met minder dan 100 leden. Ongeveer 30 kerken met 100 tot 200 leden. Een dozijn kerken met 200 tot

300 leden. Idem een dozijn van 300 tot 400 leden. Kerken tussen de 400 en 500 leden hebben wij slechts zeven en tussen de 500 en 600 leden niet meer dan drie. Nemen we aan dat een zielental van 400 tot 600 ongeveer een volledige dagtaak geeft aan een predikant... dan komen daar maar tien kerken voor in aanmerking! Inderdaad, er zijn ook enkele grotere kerken: drie met 700 tot 800 leden en drie met 1000 tot 1500 leden; zelfs een met meer dan 2500 leden. Maar deze grote kerken hebben grote moeite haar vacatures vervuld te krijgen. (Misschien konden zij zich dan ook beter in kleinere parochies splitsen.)

Wat is het gevolg van deze structuur? Dat predikanten gedwongen worden een verband met twee kerken tegelijk aan te gaan. Een moeilijke zaak. Mensen met ervaring zeggen, dat beide deelnemende kerken er heilig van overtuigd zijn, dat de predikant het meest door die andere kerk wordt opgeëist. Beide trekken aan haar predikant, die zich zal moeten verweren om geen pingpongbal te worden. Bovendien is gebleken (aan de vele zieke, overspannen en overleden predikanten) dat veelvuldig preken slopend kan zijn voor lichaam en geest; soms ook voor het geloofsleven. Stel u even voor wat het moet zijn om drie of vier maal op een dag een gemeente voor te gaan: in gebed, zegen en dankzegging. Afgedacht van de vele vergaderingen en besprekingen, die moeite en smart geven. Afgedacht van kerkverbandelijke beslommeringen, die aan iemands vrede en geluk knagen. Afgedacht van het feit, dat ook zijn gezin wel eens de aandacht van een predikant vraagt...

De gemiddelde leeftijd van onze predikanten ligt in de buurt van 50 jaar. Hoeveel studenten zich tot het ambt bekwamen is zo niet te zeggen: ze zijn verstrooid over diverse instituten. Binnen 15 jaar is ons huidig predikantenbestand geëmeriteerd. De vraag is of onze kerken tegen die tijd voldoende opvolgers hebben.

De Reformatorische Bijbelschool in Zeist is op gang en hoopt binnen enkele jaren haar eerste leerlingen af te leveren. Daar zullen zeker mensen bij zijn, die catechisatie, ziekenbezoek, evangelisatie en andere werkzaamheden op zich kunnen nemen. Voorzover de vrijgemaakte kerken buiten elk kerkverband daar gebruik van willen maken zouden daar wellicht ook enkele hulppredikers uit gerecruteerd kunnen worden. Geven de eerste proeven goede resultaten, dan kan de RBS jaarlijks een groeiende hoeveelheid kerkelijke werkers afleveren, die in volledige dagtaak of in een gedeeltelijke „het werk van een evangelist” kunnen doen. Op deze wijze zijn er uitzichten, die voor de predikanten hoopgevend mogen heten en die voor vacante of onderbezette gemeenten weldadig kunnen blijken. Want zowel het werkelijke kerkelijke leven als de zondagse erediensten kunnen tot groter bloei, tot meer nut en tot meerdere ere Gods groeien, wanneer daar meer arbeiders in Gods wijngaard mogen werken.

Ook bij de inrichting van onze erediensten zou een betere rollenverdeling kunnen komen. De liturg behoeft niet tevens prediker te zijn; dr A. Kuyper wees er in „Onze Eeredienst” al op, dat we beter meerdere sprekers per kerkdienst kunnen hebben. De Schriftlezing zou door een ouderling, onderwijzer, of door de jeugd kunnen worden gedaan. De afkondigingen kunnen beter in de hal of in een kerkblad worden gepubliceerd. Het voorlezen van liturgische onderdelen, inclusief alle psalmversjes, kan vervallen; zonder schade. Wanneer een spreker (een hulpprediker, een predikaat van elders of een lekepreker) zich mag bepalen tot het uitspreken van zijn rede — dan saait hij even ver als elke spreker op een gemeentevergadering of een winterlezing. En het gemeentelijk gebed kan door iedere ouderling beter worden geformuleerd dan door de beste gastprediker.

Zo kan er meer werk worden verdeeld. In vacante gemeenten worden huis- en ziekenbezoeken toch door ouderlingen (en gemeentelieden!) gebracht? Waarom die dan bij monopolie in handen van een vrijgestelde ambtsdrager te brengen? Hoe meer gemeentelieden betrokken raken bij het koninkrijk Gods hoe meer de gemeente tot leven komt. Hoe meer kerkelijke werkers aan de slag komen, hoe meer deuren voor het Evangelie open gaan.

Vervolg van pag. 276

Die wereld die aanvangen zal op d jongste dag. Dit predikt Paulus in de brief aan de Efeziërs als hij zegt dat de gemeente, het lichaam van Christus zijn „volheid” is. Dat wil zeggen: zijn „dominium”, het gebied waarin zijn genadeheerschappij reeds nu wordt gerealiseerd zij het ook nog maar ten dele. De kerk is de „proefpolder” van de in deze bedeling feitelijk nog ont-hoofd-e wereld, de wereld die van haar Hoofd Christus niet weten wil en zich tegen Hem verzet. De genadeheerschappij over die wereld is nog verborgen omdat, schijnbaar met succes nog veelszins wordt weerstaan. Wij zien nog niet, hoewel het toch reeds echt is gebeurd, dat Christus met eer en heerlijkheid is gekroond.

Maar dit alles is inderdaad voorlopig! We leven toe naar het moment waarop de grote „recapitulatie” een feit zal worden, het moment waarop alles onder Christus als het Hoofd zal worden samengevat. Dat zegt Paulus ons in die zwaar geladen zin: En Hij (God) heeft alles onder zijn (Christus') voeten gesteld en Hem als Hoofd boven al wat is gegeven aan de Gemeente, die zijn (Christus') lichaam is, de volheid (het pieroma, het dominium, het machtsgebied) van Christus, waarin Deze — op grond van zijn kruisdood en overwinning over alle machten in de kosmos — reeds nu werkelijk zijn genadeheerschappij uitoefent en Die voort eenmaal alles in elk opzicht of: in allen onder zijn volkomen gerealiseerde genadeheerschappij brengen zal! (Ef. 1:2).

* * *

Zo is dan de gemeente als de gemeenschap waarin Christus' genadeheerschappij wordt gekend en erkend midden in de „wereld”.

Midden in de nu ont-hoofd-e wereld.

Zij is dáárom niet kerk-in-of-voor-de-„wereld”.

Neen zij is dat ten overstaan van de „wereld”.

Zij is dat opdat de „wereld” begerig zou worden met de kerk mee te doen.

Zij is dat, opdat in vervulling zou gaan de profetie van Jeremia: In die dagen zullen twee mannen uit volken van allerlei taal vast grijpen, ja, vastgrijpen de slip van een Judeese man en zeggen: wij willen met u gaan, want wij hebben gehoord, dat God met u is.

Zó is de kerk zendingskerk. Maar, en dat vloeit uit het bovenstaande rechtstreeks voort, de kerk is dat, kan dat alléén zijn, door haar authentiek kerk-zijn, door haar waarachtig zó kerk zijn. Dat is: door haar waarachtige erkenning van de genadeheerschappij... door haar radikale breken met de machten van „deze wereld”; door haar „geheel-anders-zijn dan „deze wereld”; door haar „anders” omgaan met elkaar en met de mensen buiten haar.

Dát anders-zijn van de kerk is haar sterkste getuigenis en dienst aan de wereld. Waar dat anders-zijn-dan-de-wereld, déze „antithese” met de wereld, er niet is, is haar zijn-voor-de-wereld, haar staan-in-de-wereld hoogstens een steriel, een wettisch en in de grond der zaak een werelds activisme!

Daarom is het voor de kerk een zaak van zijn of niet-zijn dat zij in haar prediking en al wat zij verder is en doet het volle accent op dit „anders-zijn” legt. Dat wil zeggen: op het geloof in Jezus Christus; op de rechtvaardiging door dat geloof; op de wedergeboorte; op de bekering, op de vernieuwing van het leven.

Anders wordt de kerk een smakeloos zout, een ergernis, ja een verderf voor de wereld!

C. V.

Is moderne kunst waar?

Tekst van een lezing, gehouden in 1972 te Rijswijk.

De kunst van de twintigste eeuw is niet identiek met moderne kunst. Er is heel wat kunst die niet „modern” is en toch van onze tijd er zijn nog veel kunstenaars die „gewoon” mensen en landschappen schilderen, hetzij in een naturalistische stijl, hetzij op een typisch twintigste eeuwse wijze, die we expressionistisch kunnen noemen (bijv. Matisse). Moderne kunst waar we nu over willen spreken is niet meer dan een stroming in onze tijd, zij het ook een heel invloedrijke.

Dat moderne kunst problematisch is, is heel duidelijk. We willen proberen aan te tonen, dat moderne kunst geen stijl is, maar veeleer een kwestie van inhoud. De vraag is natuurlijk welke inhoud.

Er zijn twee richtingen: de pure abstracte en het absurde. De absurde stroming is belangrijk. De kunstenaars, die deze richting volgen, zeggen: een kunstenaar moet protesteren, hij moet kritisch zijn en hij moet geëngageerd zijn. Politiek gesproken zijn vele van deze kunstenaars anarchisten. Ze zeggen: kunst moet in relatie staan tot zijn tijd en dat grijpt vele mensen aan, want kunst heeft iets te zeggen vandaag. Men zegt: de kunstenaar is een profeet, een ziener, en hij is een criticus van zijn tijd.

Als we nu rond gaan lopen in het museum dan zien we iets heel vreemds, namelijk dat deze mensen, die zeggen dat ze hun tijd moeten bekritisieren, dit helemaal niet doen. Nemen we als voorbeeld het hoofd van een vrouw, geschilderd door Picasso. Dit hoofd is vreemd en als van riet gevlochten. Wat critiseert Picasso daar nu? Vertelt hij dat de vrouwen in 1938 allemaal gek waren? Of dat de mode zo vreemd was, of heeft hij het helemaal niet over speciale vrouwen in 1938? Misschien zelfs niet over 1938? Misschien niet eens over vrouwen? Gaat hij misschien de hele oude methode van de kunst volgen en door middel van die vrouw iets vertellen over de mens en niet over de mens alleen, maar ook over de wereld? Zegt hij soms: de wereld is gek? Maar dit heeft dan niets meer te maken met vandaag.

Een van de beroemdste stukken van Picasso is de „Guernica”. Dit schilderij gaat over een bombardement van een Spaans stadje. Men zegt, dat dit het meest menselijke schilderij is, dat hij heeft gemaakt. Het is een vreemd schilderij, want als men er voor gaat staan, is er geen Spaans stadje te zien. Men ziet leed en wanhoop, maar niet iets specifiek dat met de Spaanse burgeroorlog te maken heeft. Picasso was erg geëngageerd tegen Franco en tegen de Nazi's maar er is geen „hakenkruis” of „Francokruis” te ontdekken.

En nu is de vraag die men kan stellen en dat is de vraag die we willen behandelen: Hoe zit dat nu? IS MODEREN KUNST WEL WAAR? Dit moet altijd de vraag zijn bij kunst. Is moderne kunst wel waar? En dan zeggen we, ja en nee. Eerst ja.

Deze kunst spreekt echt over existentiële angst, over wanhoop, over absurditeit, zinloosheid, over waarden die hun waarde verloren hebben, over de leegheid van de mens die door de techniek wordt bedreigd. Over de val, de ondergang van het humanisme en al dit soort dingen, die ook inderdaad in onze tijd gevonden worden.

Er zijn vele mensen, die zo tegen onze wereld aankijken.

Wij zullen een paar citaten geven. Eerst van C. S. Lewis. Hij heeft een prachtige inleiding tot een boek geschreven en hierin zegt hij: vroeger, heel lang geleden, waren er in de natuur nimfen. Deze nimfen waren brongodinnen en de bomen waren driaden en de planeten waren goden. De mensen waren familie van die goden. Maar dan gaat de kennis beginnen en die gaat langzamerhand de hele wereld leeg maken. Eerst worden de goden weggehaald, dan de kleuren, dan de reuk, het geluid, de tastzin en tenslotte is er helemaal niets meer over. Alle dingen, die vroeger buiten ons waren, hebben we maar binnengehaald. Dat zijn nu onze waarnemingen, onze gevoelens, onze gedachten en onze ideeën geworden. Daarbuiten is helemaal niets. Maar, zo zegt hij, daar eindigt het niet, want nu is het subject, dat zijn wij, wel heel groot geworden en daar buiten is bijna niks meer. Maar nu gaat de mens diezelfde methode op zichzelf richten en het einde daarvan is, dat wij, die de hele wereld gepersonifieerd hadden — al de dingen namen hadden gegeven — zelf blijken personificaties te zijn. Dan blijkt, dat als wij aan het eind gekomen zijn dit erg veel op nul lijkt. Er is eigenlijk niets meer over. Dat is ook precies waar Wols over spreekt.

Platzek, een Duitse kunstenaar, heeft een uitstekend boek geschreven over Wols. Hij was een leerling van Wols. Hij zegt: je neemt een stuk papier en als je willekeurig erop gaat krassen en je kijkt er dan naar, dan zie je er altijd wel iets in, b.v. een gebergte; nu ga je het gebergte vernietigen met je potlood en dan kijk je weer en dan is het een bos. Nu ga je het bos vernietigen. Het geraffineerde van Wols is, dat hij alle stadia laat zien. In al deze gevallen komen we bij een nulpunt uit. Wat we zien zijn toevallige gestalten, maar die gestalten verwijzen niet alleen naar de schilderkunst, maar naar de werkelijkheid zelf. Ze vertellen dat de werkelijkheid een toevallig nulpunt is.

Wat deze kunst duidelijk laat zien, is het zijn van de dingen als zodanig. Er is helemaal niets. Op die manier wordt de schilderkunst helemaal overbodig, maar ook de werkelijkheid zelf is overbodig, want de werkelijkheid wordt geloöchend.

Uit deze citaten, die wij gaven, blijkt, dat wij nee zeggen op de vraag „is moderne kunst waar”. Deze dingen zijn er, maar ze hebben niets te maken met onze twintigste eeuw. Het zijn algemene zaken waar Wols over praat. Hij vertelt niets over het niets van Hitler, over het niets van Nixon, maar hij vertelt over het niets van de wereld. En daarom heeft die kunst niets te maken met de twintigste eeuw. Het is een interpretatie, een visie, een geestelijke houding ten opzichte van de werkelijkheid. Het is een revolutionaire activiteit, waarin waarden kapot worden gemaakt. Waarom? Omdat die waarden voor de moderne mens hun waarde verloren hebben. Maar dit is geen visie, dit is niet de werkelijkheid zelf. Die mensen praten niet over concentratiekampen, maar over een negatieve beleving van de werkelijkheid. Daarom, herhalen we: IS MODERNE KUNST WAAR? We zeggen: JA NATUURLIJK! Maar alleen als uitdrukking van een groep en deze groep vormt een sterke minderheid. We moeten

dat sterke van die minderheid nooit overschatten. Het is een uitdrukking van hun geestelijke nood, hun vervreemding, hun gevoel van opgesloten zijn in een vreemde wereld.

Is dus moderne kunst waar? Ja, in die zin is het waar. Het hoort bij die minderheid, maar er zijn duizenden mensen, die helemaal niet modern tegen deze wereld aankijken. Daaruit blijkt dat men de wereld ook anders kan bekijken. Daar zit een belangrijke vraag aan vast, namelijk deze: is de mens helemaal in zijn tijd gevangen? Als wij vandaag leven moeten wij dan deze tijd zo bekijken als zij het doen?

Hegel zeg: de geschiedenis verloopt in die en die stadia. Als je hem leest, dan ben je daar in eerste instantie erg van onder de indruk. Al gauw echter ga je ontdekken dat je zelf niets anders ben dan een heel klein radertje in een groot geschiedenisdrama. Je kunt er helemaal niets aan doen.

Er is een kunsthistoricus geweest, die over de renaissance schreef als een noodzakelijkheid. Dit betekent dat als je in 1840 een kunstenaar was je een renaissance kunstenaar zou moeten zijn. Vertaald naar vandaag betekent dit, als je in 1970 een kunstenaar ben dan MOET je een moderne kunstenaar zijn. Maar dit is juist de vraag. Is de mens werkelijk zo gevangen in zijn tijd? Wij zeggen, NEE, we zijn niet gevangen in de geschiedenis, want we kunnen in vrijheid onze weg kiezen. Dit betekent niet, dat we buiten onze tijd kunnen staan, we horen tot deze tijd, maar we kunnen NEE zeggen tegen bepaalde opvattingen, tegen bepaalde visies. We zijn vrij om een antwoord te geven en onze eigen oplossingen aan te bieden. De mens is meer dan een strootje op de stroom der geschiedenis, de stroom van de tijd. De mens is vrij en hij is menselijk. We kunnen zeggen, dat het ook anders kan.

Moderne kunst is niet onvermijdelijk en niet noodzakelijk, omdat men nu eenmaal in deze tijd leeft. Dit is hegeliaans gedacht. Dan zou men een slaaf van de tijd zijn en gevangen in de tijd. Daar moet men wel akelig van worden en dat worden vele van deze moderne mensen dan ook. Het moderne is een visie.

Deze visie heeft wel te maken met de geschiedenis en met het verleden en met vele andere zaken. Ze komt niet uit de lucht vallen, maar het is één antwoord op de problemen. Men kan dan vragen, waar is het een antwoord op en wat is de inhoud van dat antwoord? Met andere woorden, men kan vragen, wat is dan het echte van moderne kunst en niet alleen van moderne kunst, maar ook van moderne theologie. Het probleem gaat veel verder dan voor kunst alleen. Veel moderne dingen hebben met dit probleem te maken. Naar onze mening is dit allemaal neognostiek.

Een jaar geleden lasen wij een boek van Jonas. Jonas is een grote kenner van de gnostiek. Hij was een leerling van Heidegger. In de inleiding van dat boek schreef hij: Ik ontdekte dat ik de gnostiek zo goed begreep, omdat ik een leerling van Heidegger was. Nadat ik 20 jaar bezig ben geweest met het bestuderen van de gnostiek, ben ik Heidegger weer gaan lezen en tot mijn verbazing ontdekte ik, dat ik nu pas Heidegger goed begrijp. Aan het eind van zijn boek staat een groot hoofdstuk over de overeenkomst en het verschil tussen gnostiek-toen en de gnostiek-vandaag.

Wij willen proberen dit duidelijk te maken. Wat is gnostiek?

Gnostiek is een mytische religie. Er zijn allerlei mythen, die een ingewikkeld verhaal vertellen. De inhoud van die mythen is: Er is een goede god en er is ook een kwade god. Die kwade god heeft de wereld geschapen. Wij mensen horen bij de goede god, maar we zitten gevangen in de slechte kwade wereld. Nu is het de kunst om uit

die slechte wereld te komen bij de goede god, maar we zitten gevangen in de slechte wereld. Dit is gnostiek en dit wordt duidelijk gemaakt door allerlei verhalen, door allerlei mythen.

De wereld is persé slecht, want hij is geschapen door een slechte god, door een negatieve god. Dit is het wezen van de gnostiek. De wereld is slecht en daarom kunnen we er geen enkel contact mee hebben. We zijn ervan vervreemd, voorzover we goed zijn. Die oude gnostici hebben een religie gehad, die misschien wel even groot was als de christelijke. Ook Paulus (bijv. Col. 2) en Johannes (1 Joh. 2:18 e.v.) hebben tegen de gnostiek gevochten. Zij waarschuwden de mensen hieraan niet mee te doen. De gnostiek is een geweldig sterke beweging geweest. Het ging er om je los te maken van de wereld. In die mythen moest je vechten tegen draken en demonen en allerlei akeligheden meer. Maar, zegt Jonas, vandaag is het anders. Ook wij leven in een slechte wereld, maar er zijn geen demonen meer. In de oude mythen moest ik misschien met een draak vechten. Dat is heel akelig en hoogstwaarschijnlijk verlies ik. Maar de draak begrijp ik, want die is mij vijandig gezind. Vandaag echter, ben ik in de wereld gevangen. Over vijf minuten kan er een komeet komen, die de hele wereld de lucht inblaast. Waarom? Omdat er een of andere boze geest ons vijandig gezind is? Nee, maar omdat er een ding tegen deze aarde aanbotst. Dit heeft niets met ons te maken. Er was niemand vijandig. Materie botst tegen materie, volgens een willekeurige wet.

Over deze zaken hebben we een citaat gevonden, al uit 1836 van Carlyle, een Engelse filosoof. Hij staat aan het begin van deze moderne stroming. Hij zegt: „Voor mij is het universum geheel van alle leven ontdaan, van alle zin, van iedere wil, ze is zelfs ontdaan van iedere vijandigheid. Het is een geweldige, dode, onmeetbare stoommachine, die voortrolt en ons stuk voor stuk en lichaamsdeel voor lichaamsdeel vermorzelt.”

Het heelal is iets volkomen onpersoonlijks en dat is het probleem van onze tijd. Er is helemaal geen goede god meer waar je naar toe kunt gaan. Je wilt wel proberen uit die slechte wereld te komen, maar je kunt zelfs niet meer tegen demonen vechten, want je bent helemaal gevangen. Wij zouden hierover citaten kunnen geven van Nietzsche, die ook bij deze richting hoort, van Keller, van Hausman, van Klee, van Frans Marc. Frans Marc is een vroege moderne kunstenaar, hij is degene die de blauwe paarden getekend heeft. Hij schreef: toen ik jong was vond ik de mens lelijk, daarom ging ik beesten schilderen, maar al schilderend ging ik ontdekken dat dieren lelijk zijn en toen ging ik naar de wereld kijken en tenslotte ontdekte ik de lelijkheid, het vieszijn van de wereld.

Hij gebruikte letterlijk deze term: „de onreinheid van deze wereld.” Daarna gaat hij abstract schilderen. Er zouden veel meer citaten te geven zijn van mensen als John Cage, Tingeley, Rauschenberg en Duchamp. Maar wij willen het bij één laten. Dit citaat is van Ginsburg. Ginsburg is een van de leiders van de hippies geweest en misschien is hij het nog wel. Rond 1950 heeft hij een gedicht gemaakt waardoor hij heel beroemd werd. Het gedicht heet HOWL. Vorig jaar zei hij hierover in een interview: „Natuurlijk heb ik dat gedicht geschreven in de gnostische traditie.” Het is een lang gedicht en wij zullen het niet helemaal citeren. Het bestaat uit drie delen en in het laatste deel begint iedere zin met: I'm with you in Rockland (Ik ben bij je in Rockland). Het is heel duidelijk dat met Rockland een krankzinnigengesticht wordt bedoeld en dat krankzinnigengesticht is de wereld. Wij zijn allemaal opgesloten in één

krankzinnigengesticht. Wij zullen hier het betreffende gedeelte van het gedicht in het Engels laten volgen en daarna in vertaling:

I'm WITH YOU IN ROCKLAND where you scream in a stray-jacket that you're losing the game of the actual ping-pong of the abyss.

I'm WITH YOU IN ROCKLAND where you bang on the catatonic piano the soul is innocent and immortal; it should never die ungodly in an armed mad-house.

I'm WITH YDU IN ROCKLAND where fifty more shocks will never return your soul to its body again from his pilgrimage to the cross in the void.

Ik ben MET JE IN ROCKLAND waar je schreeuwt in een dwangbuis omdat je het spel, het ping-pong van de werelddiepte verliest. (Abyss moet vertaald worden met eindeloze diepte. De ping-pong in de eindeloze diepte verlies je.)

Ik ben MET JE IN ROCKLAND waar je op de piano speelt, de ziel is onschuldig en onsterfelijk; ze zou nooit goddeloos moeten sterven in een gewapend krankzinnigengesticht.

Ik ben MET JE IN ROCKLAND waar vijftig meer shocks nooit je ziel terug zullen brengen naar je lichaam van de pelgrimage naar het kruis in het niets.

Pelgrimage naar een kruis in het niets, dat is het menselijk leven volgens Ginsburg. Dit is typisch gnostisch. Het is een visie en het is een religie. En het is niet maar een religie die wat liedjes zingt, maar het is geweldig agressief in deze wereld.

Het is iets dat de wereld wil veranderen. Het is een crisis van onze cultuur, maar het is ook een promotor van die cultuur-crisis, die deze crisis als het ware maakt.

Onze vraag is nu: KAN HET ANDERS? En dan zeggen wij, ja, het kan anders. Het is niet noodzakelijk om modern te zijn, maar men moet zich dan wel realiseren, dat de moderne beweging, EEN beweging is, EEN secte, EEN visie, die het gevolg is van het wegzenden van God uit deze wereld. Nietzsche, die ongetwijfeld bij deze stroming hoort, heeft gezegd: God is dood. Hij heeft er bij gezegd: en wij hebben Hem vermoord. Ook zei hij: er ligt een stank over Europa en wij voegen hieraan toe: ruikt u het niet?

Wij willen nu eindigen met een verhaal. Het is een echt gebeurd verhaal. Het speelt in het midden van de 50er jaren aan de linkeroever in Parijs. Twee leerlingen van Jean Paul Sartre, een jongen en een meisje, zitten naast elkaar en ze huilen. Waarom huilen ze? Mogen ze niet met elkaar naar bed? Hebben ze een vervelende papa of mama, die dat niet goed vindt. Nee, dat is het probleem niet, want dit soort ervaringen hebben ze al vaak genoeg gehad. Het probleem is, dat ze zo graag tegen elkaar willen zeggen, dat ze van elkaar houden. Maar ze realiseren zich, dat de een van de ander zou denken, dat dit een mooie manier met een mooie façade is om te zeggen, dat ze een sexuele drift hebben en met elkaar naar bed willen. Maar ze willen niet met elkaar naar bed, ze houden van elkaar, maar weten niet hoe dit te zeggen. Dit is een probleem van veel jonge mensen vandaag.

Dikwijls wanneer wij dit verhaal vertellen komen er mensen met vragen hierover. Ze vinden het een gek verhaal. Die jongen en dat meisje hoeven toch elkaar maar aan te zien en te zeggen „we houden van elkaar” en laat die Jean Paul Sartre stikken. Dan is de zaak opgelost.

In zekere zin is dit natuurlijk waar. Het is precies als Christus gezegd heeft: „Het Koninkrijk Gods is onder u”. Zo kunnen die jongen en dat meisje zeggen: „De liefde is hier”. Ze hoeven er niet ver voor te gaan. Maar we moeten goed opletten wat we dan zeggen. Laten we ons voorstellen dat de jongen en het meisje tegen elkaar zeggen „We houden van elkaar” en dan gaan ze samen het bos in en ze gaan vrijen. Dan hebben ze de hele tijd een kwaad geweten en denken: zitten we onszelf niet voor de gek te houden? Zijn we niet net als de konijnen? We spreken wel van liefde, maar is dit in wezen niet een mooie façade?

Daarom moeten ze een antwoord hebben, anders leven ze verder met dit kwade geweten, met alles wat die liefde van zijn zin berooft en naar beneden trekt. Er moet antwoord komen op de geweldige vraag: is er wel liefde? heeft het zin?

Die jongen en dat meisje moeten de waarheid onder ogen zien en zeggen, Sartre heeft het kennelijk mis, want wij houden van elkaar. Wij gaan naar Sartre toe en zeggen hem, dat we ontdekt hebben dat hij een leugenaar is. En dat hij een klap in zijn gezicht verdient. Maar Sartre zou dan zeggen: weten jullie niet dat toen ik over deze dingen sprak, ik zelf ook gehuild heb. Dat ik echte tranen in mijn ogen heb gehad? Maar vertel me, waar komt die liefde vandaan? Als jullie me kunnen laten zien, dat liefde echt is, dan ben ik jullie dankbaar, maar als jullie ook geen antwoord hebben, laat me dan met rust.

En wij geloven dat dit waar is. Sartre heeft gelijk, het gaat niet goedkoop. En daarom, als we de waarheid willen vinden, dan moeten we ergens anders beginnen. En ons antwoord is, dat we nooit bij de mens kunnen beginnen, want als we dat doen dan eindigen we waar de moderne mens is geëindigd, namelijk in het niets. Of, anders gezegd, in de gnostiek.

Maar de mens is meer dan de geschiedenis en de mens is vrij om uit de wereld te springen. Dat is zijn creativiteit. Hoe krijgen we die waarheid te pakken? Alleen als we daar beginnen waar we moeten beginnen, namelijk door God de eer te geven als de Schepper. Als we tegen elkaar zeggen: we houden van elkaar. Dank u HERE, dat krijgen we uit Uw Hand. Anders gaat het niet. Zonder een geweldig diepe breuk met de neognostiek en met het naturalisme, dat daar onmiddellijk mee samenhangt, zullen we nooit het moderne kunnen beantwoorden. Daarom kunnen we niet tegen een modern schilder zeggen: u moet een beetje zus en een beetje zo schilderen, maar we moeten op deze vragen antwoord geven. Net zoals op ieder ander gebied, of het nu politiek is of theologie of wat ook, er antwoord gegeven moet worden op de diepste vragen, die de moderne mens stelt. Anders lopen we rond met een kwaad geweten, omdat we een goedkoop middel gevonden hebben. En dan heeft die ander gelijk, indien hij zegt, dat het Christendom een superasperinepil, een soort drug, een soort verdovend middel is. We zullen de waarheid moeten grijpen en de moed opbrengen om tegen de stroom op te gaan.

We herhalen, het moderne — in de kunst en elders — is een visie, een standpunt, maar de mens is vrij en de werkelijkheid en de mens zijn niet veranderd. De mens kan anders kiezen, want we zijn niet gevangen. We zijn geen strootje op de stroom van de geschiedenis. Of liever gezegd, we zijn wel een strootje op de stroom van de geschiedenis, maar we zijn niet gedwongen om met de stroom mee te gaan. We kunnen tegen de stroom opgaan. Dat kan betekenen, dat je vertrappt wordt, dat je zinkt, dat je vermorzeld wordt, dat je het niet haalt. Dat kan. Dat noemen we dan martelaar zijn.

We zullen moeten bidden en werken, dat

velen de moed zullen hebben om tegen de stroom in te gaan. Maar dat kunnen we niet alleen, we zullen gedreven moeten worden door een Sterke Motor die ons helpt tegen die stroom in te gaan. Als vele mensen tegen die stroom ingaan, zou zelfs de stroom van de geschiedenis een andere kant kunnen uitgaan. Wij dachten dat het de moeite waard is om hier eens over na te denken.

H. R. ROOKMAAKER

Op 30 december 1947 trouwden

B. J. Koolstra

A. W. Koolstra-de Geus

Dankbaar herdachten wij deze dag in familiekring.

Wat de toekomst brengen moge,
Hun geleid des Heren hand.

Gosse en Greet
Koos en Gerda
Anne
Bert
Jenneke
Hilda
Johan

Ede, Driehoek 26.

Bestel Uw boeken bij/via

BOEKHANDEL KOPPENAAAL NUNSPEET

Lupineweg 32 — Tel. (03412) 3424

- GROTE NOOD ONDER EX-PRIESTERS ...
- VELE MOGELIJKHEDEN VOOR VERBREIDING VAN HET EVANGELIE ONDER ROOMS-KATHOLIEKEN ...

Steunt hiertoe ons

„Ex-Priesterfonds” - „Fonds Evangelisatie”

door

1. U te abonneren op ons maandblad „In de Rechte Straat” (f 10,75 p. jr.; Adm. „I.R.S.”, Parkstraat 52, Velp-G; eindred. ds. H. J. Hegger)
2. Overmaking van een gift op giro 901.000 t.n.v. Stichting „In de Rechte Straat”, Velp.

BUNDELS PREKEN

van de hand van Ds. L. W. Blokhuis, Ds. F. van Deursen, Ds. J. C. Janse, Ds. K. C. Smouter en Ds. J. H. Veefkind.

Gaarne zenden wij U een volledige prospectus.

FIRMA

WESDIJK, LIEBEK EN HOOIMEIJER
Postbus 2 - Barendrecht - Giro 216828

Ons vakantieplan 1973

Oostenrijk

Deze unieke Jongerenreis naar het Bregenzerwald wordt dit jaar door de vele aanvragen twee keer gehouden en wel op 2 juli t.m. 11 juli en 16 juli t.m. 25 juli.

De boerderij van mevr. Flatz, in het bergdorp Schwarzenberg geeft ons volop gelegenheid van deze kampeerreis te genieten.

De prijs, alles inbegrepen, f 300,—.

Aanmelden bij de reis- en kampleider

J. WIJNSMA, LANGGROUWSTERWEG 296 a — OOSTER-NIJKERK (Fr.)

TELEFOON 0 5192-293.

GOED NIEUWS!

In de reeks „DE VOORZEIDE LEER” verscheen:

Ds. C. VONK, JOZUA

360 bladzijden, in fraaie stempelband met goudtitel Prijs f 35,00
(Bestellingen vóór 1 januari 1973 en gelijktijdige betaling nog voor f. 29,50)

Thans leverbaar de delen:

Ds. C. Vonk:
Inleiding - Genesis - Exodus f 23,50
Levitikus f 31,00
Numeri - Deuteronomium f 36,50
Jozua f 35,00^o

In voorbereiding of ter perse:

Ds. C. Vonk, Richteren f 35,00^o
Ds. F. v. Deursen,
Psalmen (I) f 35,00^o
Psalmen (II) f 35,00^o

^o) Bij vooruitbestelling en betaling f 29,50.

„... dat wij het een zegen vinden dat deze veelszins unieke Schriftverklaring in deze tijd verschijnen kan. Zij geeft geen stenen voor brood. Ongeloofstaal wordt vierkant weerstaan, zoals u bijv. lezen zult in de verklaring van het boek Jozua over de val van de muren van Jericho en over de zonnestilstand te Gibeon.”

„Deze boeken leren de Schrift verstaan, geven inzicht en doorzicht.”

(Stichting Steunfonds „De Voorzeide Leer”)

Volledige prospectus op aanvraag.

Firma Wesdijk, Liebek en Hooijmeijer

SINGEL 55 — BARENDRECHT — GIRO 216828